

Олександр Герасимчук

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

МЕТОДИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Шкільна освіта України нині переживає суттєві трансформації. Ключовими орієнтирами для змін є потреби сталого розвитку суспільства, в яких головною цінністю постає людина. Концепція сталого розвитку передбачає, що людина повинна брати участь у процесах, що формують сферу її життєдіяльності, сприяти прийняттю і реалізації рішень, контролювати їх виконання. Випускники шкіл із досягненням повноліття отримують можливість реалізації громадянських прав, вони мають бути готовими робити це компетентно. Тож школа, як первинний і базовий інститут громадянської соціалізації, має забезпечити умови для формування теоретичних і практичних складових соціальної і громадянської компетентностей на рівні, достатньому для ефективного використання своїх прав і усвідомленого виконання обов'язків [1, с. 4].

За цих умов особливого значення набуває громадянська компетентність, формування якої у школярів є завданням загальної середньої освіти. Посилення виховної функції освіти, формування на шкільних уроках громадянськості, працелюбності, моральності, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, любові до Батьківщини, сім'ї, розглядаються як один з найважливіших напрямків державної політики в сфері освіти. Пріоритетність вищезазначеного відображена в нормативно-правових документах, а саме в Концепції Нової української школи (2016), законах України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (2020), Державному стандарті базової і повної загальної освіти (2020), Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2020) [2].

Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, схвалена Кабінетом Міністрів України 03.10.2018 р., акцентує увагу на необхідності створення сприятливих умов для формування та розвитку громадянської компетентності людини на всіх рівнях освіти та у всіх її складниках, що дасть змогу громадянам краще розуміти та реалізовувати свої права в умовах демократії, відповідально ставитися до своїх прав та обов'язків, брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено забезпечувати захист, утвердження та розвиток демократії [1, с. 4].

Цілеспрямоване формування громадянської компетентності учнів передбачає реалізацію в освіті компетентнісного підходу. **Компетентнісний підхід** – це спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності. **Компетентність** – набута у процесі

навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. **Ключова компетентність** – спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів [2].

Під **громадянською компетентністю** як ключовою О. Пометун розуміє здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства [3, с. 18]. Тут варто наголосити на таких важливих моментах:

- 1) ключова компетентність (а саме такою є громадянська) характеризується здатністю людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи проблеми;
- 2) громадянська компетентність ґрунтована на громадянських цінностях, які уналежнюють ідеали, переконання й відповідну моральну позицію особистості;
- 3) формування громадянської компетентності як готовності діяти в освітньому процесі може здійснюватись виключно в спільній діяльності вчителя та учнів;
- 4) тісно пов'язані компоненти громадянської компетентності формуються комплексно, тому завданням школи є створення умов для набуття учнями цього комплексу знань, навичок і ставлень [4, с. 36].

Більшість дослідників визначає, що у структурі громадянської компетентності як ключової виокремлюються когнітивний (знання), ціннісний та діяльнісний компоненти [2; 5, с. 7]. Для демонстрації можливостей курсу «Історія України» у формуванні компонентів громадянської компетентності учнів, як приклад, візьмемо програмну тему 11 класу «Україна в перші повоєнні роки (1945 – поч. 50-х рр.)». У межах *когнітивного* компоненту учень:

- визначає хронологічну послідовність головних подій відбудовчого періоду;
- пояснює на основі карти зміни в адміністративно-територіальному устрої та відбудовчі процеси у промисловості;
- розповідає про життя населення західних областей в умовах опору радянській владі;
- описує повсякденне життя населення в період відбудови народного господарства.
- розтлумачує поняття: радянізація, відбудова, культурна революція, операція «Вісла», «лисенківщина», «жданівщина», космополітизм.

У межах *ціннісного* компоненту учень:

- висловлює власне ставлення до особливостей відбудовчих процесів в Україні;
- дає власну оцінку протистояння радянської влади та національно-визвольного руху в західних областях України;

- висловлює судження щодо процесу радянзації західних областей;
- висловлює судження щодо змін в повсякденному житті населення пов'язаних з відбудовчими процесами.

У межах діяльнісного компоненту учень:

- аналізує зв'язки між відбудовчими процесами, особливостями політичного життя та суперечливими явищами у розвитку культури та духовного життя;
- аналізує та порівнює першу та другу хвилі радянзації західних областей;
- аналізує та порівнює умови і особливості відбудовчих процесів в Україні із загальноєвропейськими варіантами післявоєнної конверсії та відбудови;
- аналізує на основі різних джерел інформації зовнішньополітичну діяльність УРСР.

Ми бачимо, що вивчаючи можливості для формування когнітивного компонента громадянської компетентності у процесі навчання історії, необхідно на кожному уроці визначати основні громадянознавчі поняття теми, навколо яких буде здійснюватися формування даного компонента. Формування ціннісного компонента громадянської компетентності учнів на уроках історії відбувається шляхом впливу на емоційну сферу учнів. Діяльнісний компонент громадянської компетентності виявляється через вміння. До даного компонента можна віднести: вміння отримувати та аналізувати інформацію про соціальні явища і процеси на основі широкого кола джерел; критичне мислення; виявлення соціальних проблем; вміння формулювати обґрунтовану думку щодо суспільних проблем і явищ; відстоювати власну думку; вести дискусію з суспільних проблем; працювати в групі на основі співробітництва [2].

Учителям історії при підготовці до уроку можна запропонувати наступний алгоритм діяльності: 1. Проаналізувати навчальну програму з предмета і знайти там теми, питання, поняття, які дадуть можливість сформулювати громадянську компетентність. 2. Сформулювати ключові проблемні питання громадянознавчого змісту, навколо яких можна організувати обговорення на уроці. 3. Сформулювати завдання уроку, спрямовані на формування громадянської компетентності та вирішити, якими методами краще скористатися у цьому випадку. 4. Підготувати фрагмент уроку й апробувати його на практиці [6, с. 23].

Отже, готуючись до уроку, вчитель має визначити:

- який компонент громадянської компетентності найкраще пов'язаний зі змістом теми;
- які завдання найкраще формують даний компонент;
- технологію або метод, за допомогою якого найефективніше формувати компонент.

Основною формою організації навчальної діяльності для формування громадянської компетентності залишається урок, який забезпечує в навчальному процесі дотримання принципу послідовності й безперервності. Широко застосовуються й нетрадиційні уроки: урок-подорож, урок-змагання,

урок-гра, урок-практичне заняття тощо. Для реалізації даної мети найбільш дієвими є технології розвитку критичного мислення, розвиваючого навчання, інтерактивні, ігрові технології, метод проектів. Слід зауважити, що найбільшого ефекту можна досягти через використання та комбінування в урочній та в позаурочній діяльності різних технологій [2].

Вважаємо, що для формування громадянської компетентності на уроках історії доречним є застосування методу проектів. Розрізняють такі типи навчальних проектів: дослідницькі, практично-орієнтовані, інформаційно-пошукові, рольово-ігрові, творчі, навчально-пізнавальні, соціальні. З огляду на мету формування активної громадянської позиції учнівської молоді доцільно застосовувати соціальні проекти, які дають змогу учням набути певного соціального досвіду, громадянської активності, удосконалити навички соціальної взаємодії. Саме у ході таких заходів, здійснюється навчання через дію, яке реалізується завдяки активному навчанню, роботі в команді, інтерактивним методам тощо [7, с. 23].

Таким чином, формування компонентів громадянської компетентності учнів на уроках історії можливо здійснити за наступних методичних умов:

- на формування компонентів громадянської компетентності повинні бути зорієнтовані завдання й результати навчання;
- у змісті уроку акцент необхідно робити на громадянознавчих знаннях, цінностях, способах діяльності, ставленнях учнів;
- для формування громадянської компетентності на уроці історії організація навчального процесу повинна забезпечувати постійну активну позицію учнів у навчанні через системне запровадження різноманітних форм діяльності та інноваційних технологій.

Джерела та література

1. Формування громадянської компетентності засобами сучасного змісту шкільної суспільствознавчої освіти (з досвіду роботи вчителів історії, правознавства та громадянської освіти Кіровоградщини): методичні розробки для вчителів історії, правознавства та громадянської освіти / Укл.: Н.С. Черткова, І.В. Відіборенко. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2019. 72 с.
2. Маринич А.К. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання історії. *Genesum*. URL : <https://genesum.org/library/formuvannya-gromadyanskoi-kompetentnosti-uchniv-u-procesi-navchannya-istorii>.
3. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–20
4. Ремех Т.О. Сутність і структура громадянської компетентності учня Нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–41.

5. Черткова Н.С. Громадянська компетентність як елемент формування особистості учня. *Формування громадянської компетентності засобами сучасного змісту шкільної суспільствознавчої освіти (з досвіду роботи вчителів історії, правознавства та громадянської освіти Кіровоградщини)*: методичні розробки для вчителів історії, правознавства та громадянської освіти / Укл.: Н.С. Черткова, І.В. Відіборенко. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2019. 72 с.
6. Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П. та ін. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: метод. посібник. Харків: Основа, 2018. 119 с.
7. Гончарова О.С. Формування громадянської та соціальної компетентностей учнів на уроках історії. *Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін»* / Упор. Г.Г. Яковенко. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2019. 84 с.

Олена Гринь

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

МОЖЛИВОСТІ ПЛАТФОРМИ КАНООТ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ

Діджиталізація навчального процесу є об'єктивною реальністю сучасної освіти. Її поширення зумовлено цілою низкою чинників: стрімким вдосконаленням цифрових технологій; переходом на дистанційне навчання, спричиненим спершу пандемією Covid-19, а згодом подіями повномасштабного російського військового вторгнення на територію України; формуванням нової генерації здобувачів загальної середньої та вищої освіти, представники якої краще сприймають яскраву візуалізовану інформацію, а також практичними функціями освітнього процесу, який має бути спрямований на формування ключових компетентностей.

Використання цифрових інструментів в освітньому процесі загалом та при вивченні історії зокрема є обов'язковою умовою успішної педагогічної діяльності. У онлайн середовищі представлено широке розмаїття цифрових інструментів та онлайн платформ, які можуть бути використані як на уроках історії, так і у позаурочній діяльності.

У тезах доповіді приділимо увагу онлайн сервісу для створення інтерактивних завдань та проведення вікторин Kahoot [1].

Kahoot є одним з інтерактивних сервісів миттєвого опитування і дозволяє у формі гри досить швидко з'ясувати рівень оволодіння темою, провести онлайн-вікторину, тестування та опитування [2, с. 35]. Оскільки змістовне наповнення,